

Received/Geliş: 18.09.2017///Accepted/Kabul: 31.10.2017

ÖZDEŞİM KURMA VEYA BİREYÇİLİK: ERGEN KIZLARIN BENLİK ALGISI ÜZERİNDE ANNELERİNİN ROLÜ¹

Prof.Dr.Gülşah BAŞOL

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Yalçın DEMİR

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

Abdullah ALDEMİR

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, abdullah.aldemir35@gmail.com

Oğuzhan ÇAKAN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZ

Araştırmanın amacı, 13-16 yaş arası kız çocuklarının anneleriyle hangi bakımdan özdeşim kurduklarını anlamak, buna ek olarak benlik algıları üzerinde annelerinin rolünü benlik algısı, meslek seçimi, toplum baskısı ve değer yargıları konusunda geliştirilen hikâyelerin nasıl tamamlandığından yola çıkarak açıklamaktır. Araştırmanın birinci ve ikinci yazarı tarafından geliştirilen, diğer araştırmacılar tarafından ön uygulaması yapılarak güvenilirliği sınanmış olan ölçme araçları 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Tokat il merkezinde uygun örnekleme yoluyla seçilen, yaşları 13 ile 16 arasında değişen 12 öğrenciye uygulanmıştır. Veri toplama araçları çizim ve hikâye yorumlama uygulamaları olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir: Çizim uygulaması, bir yönerge aracılığıyla yapılmıştır. Bu yönergede, öğrencilerin annelerine ve kendilerine ilişkin yaptıkları çizimlerle ilgili 14 farklı soruya yer verilmiştir. Hikâye yorumlama uygulamasında ise öğrencilerin benlik algısı üzerinde annenin rolüne dair benlik algısı, meslek seçimi, toplum baskısı ve değer yargıları konusunda dört hikâye ile bu hikâyelerle ilgili iki soru sorulmuştur. Araştırmaya katılan tüm öğrencilerden veri toplanmıştır. Verilerin analizinde, çizim ve hikâye yorumlama uygulaması için içerik analizinden ve tanımlayıcı istatistikleri belirlemek içinse SPSS programından yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin bir kısmının annelerine ve kendilerine ilişkin yaptıkları çizimlerde, organ eksikliklerine yer verdikleri ve bu durumu gerekçelendirdikleri görülmüştür. Anneyle özdeşim kurulan ve gelecekte kurulması olası özelliklerin fiziksel, ahlaki ve kültürel özellikler olarak çeşitlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca hikâye yorumlama uygulamasının içerikleri analiz edildiğinde, hikâyelerin tümünde annenin kabul edici ve reddedici rolünün varlığına ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları literatür bağlamında tartışılmış, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Benlik algısı, özdeşim kurma, anne, çizim, içerik analizi

¹ Çalışma, 13-15 Ekim 2016'da Rize'de gerçekleştirilen VI. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

IDENTIFICATION OR INDIVIDUALIZATION: MOTHERS' ROLE IN ADOLESCENT GIRLS' SELF-PERCEPTION

Abstract

The aim of this study is to understand in which respect the 13-16 year old girls build up identification with their mothers, and to explain the role of the mothers in self perception by looking at how the stories about self perception, occupation choice, social pressure and value judgement is completed. The scales, which were developed by its first and second writers of the research and tested in terms of reliability by the other researchers, were implemented to 12 students between 13 and 16 years who were chosen with sampling in Tokat city center in 2015-2016 educational term. Data collection scales can be handled in terms of two main ideas as drawing and story interpretation. Drawing practice was done through an instruction. In this instruction, 14 different questions which were about the drawings of the students related to their mothers and themselves were included. In story interpretation part, four stories about the self perception of the students in the role of the mothers, the choice of occupation, social pressure and value judgement and two questions about these stories were asked. Data was collected from all the students participating into the research. In the data analysis, content analysis for drawing and story interpretation and SPSS program for determining the descriptive statistics. In the conclusion of the research, it was observed that some students gave place to organ deficiency and they provided justification in some drawings about their mothers and themselves. It was determined that the specifications where there is identification with the mothers became diversified as physical, moral and cultural. Moreover when the contents of story interpretation practice were analyzed, the existence of the mothers' accepting and refusing roles was reached as a result in all the stories. The results were discussed as a part of literature, the results and suggestions were featured.

Key Words: Self-perception, identification, mother, drawing, content analysis.

1.GİRİŞ

Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren başlayarak basit ve eksik çizgilerle keyifli karalamalar yaparlar. Karalamalar, ilerleyen yaşlarda yerini kolayca tanınabilecek detaylı çizimlere bırakır. Çizim (resim), görece kısıtlı sözcük dağarcığına sahip çocukların dış dünya ile iletişime geçmesine yarayan ve onların iç dünyalarını keşfetmeyi sağlayan kullanımı kolay, önemli bir araçtır (Arıcı, 2006; Güven, 2015; Metin-Aslan ve Üstün, 2013). Çocuklara ait çizimler, onların zihin ve beden gelişimi, duygu durumları ve bağlanma biçimleriyle ilgili bilgiler sunmaktadır (Güven, 2015). Çizimlerdeki çizgilere dair nitelik ve içerik, çocuğun kendisi ve yakınındaki insanlarla ilişkilerini ve bunlarla ilgili algısının varlığını ortaya koymaktadır (Sayıl, 2004; Tütüncü, 2006).

Çocuk çizimlerinde görülen çizgiler (Arıbaş-İşler, 2014; Arıcı, 2006; Bostancı, 2006; Doğru, Turcan, Arslan ve Doğru, 2006; Kanıcıoğlu, 2009; Okyay, 2008), renk kullanımı (Arıbaş-İşler, 2014; Bostancı, 2006; Okyay, 2008), yer ve yön seçimi (Arıcı, 2006; Savaş, 2014) ile insan figürüne ilişkin detaylar ve detayların anlatımı (Arıcı, 2006; Doğru ve diğerleri, 2006; Güven, 2015; Savaş, 2014) çizime yönelik bilgi verir. Örneğin, 12-14 yaş arasındaki bir çocuğun, çizimlerinde her türlü ayrıntıya yer vermesi beklenir ve çocuk, çizimlerinde anlatmak istediği duyguları rahatlıkla yansıtabilir (Savaş, 2014). Küçük çocuklar, canlı renklere ilgi duyar (Arıbaş-İşler, 2014) ve renkleri, gerçekçi bir biçimde gerçeğe uygun kullanabilirler (Günaydın, 2006), kâğıdı net ve belirgin bir biçimde yatay olarak da kullanabildikleri dikkati çekmiştir (Bostancı, 2006). Benzer şekilde kız ile erkek arasındaki cinsiyet ayrımının farkına vararak insan figürüne ait temel özelliklere yer verebilir (Arıcı, 2006; Okyay, 2008). Ancak tüm bu durumlara rağmen araştırmalara göre bazı çocuklar,

çizimlerinde kâğıdın farklı yerlerini kullanabilmekte (Bostancı, 2006), renk kullanımıyla ilgili seçimleri birtakım sembolik anlamlar taşıyabilmekte (Savaş, 2014) veya insan figürüyle ilgili ayrıntılardan bir kısmını eksik bırakabilmektedir (Arıcı, 2006). Örneğin, kâğıdın üst kısmının kullanımı, yersiz iyimserliğe (Arıcı, 2006) ve hayalciliğe (Savaş, 2014) işaret etmektedir. Elin çizilmemesi, düzensizlik ve çevreye uyum güçlüğü (Arıcı, 2006), elin saklanması veya vücudun arkasına saklanması ise suçluluk duygusunu sembolize etmektedir (Arıcı, 2006; Savaş, 2014). Buna ek olarak kulakların çizilmemesi, bilinçli dinleme becerisinden uzaklığı, eleştiri ve azar işitmeye maruz kalmayı temsil etmektedir (Savaş, 2014). Siyah, iticiliği ve mutsuzluğu; mavi ise tarafsız kişiliği, tedbirli ve dikkatli olmayı ifade etmektedir (Savaş, 2014).

Çocuklar, şema öncesi dönemden (4-7 yaş) itibaren yaptıkları çizimlerde, kendilerini çevrenin bir parçası olarak görürler (Malchiodi, 2005). Bu dönem ve sonrasında (şematik, gerçekçilik, doğalcılık dönem) çevrelerindeki nesne ve insanlarla özdeşim kurarlar ve bu durumu çizimlerine yansıtırlar (Malchiodi, 2005). Okyay (2008), yaptığı bir çalışmada kız çocuklarının insan figürü çizimlerinde anneleriyle ilgili ayrıntılara (ağız, gövde, kol) erkek çocuklarından daha fazla yer verdiğini saptamıştır. Araştırmacı, aynı çalışmada çocukların kendi cinsinden ebeveyniyle özdeşim kurduğu sonucuna ulaşmıştır. Başka çalışmalarda da benzer bulgulara ulaşıldığı görülmektedir (Önder ve Gülay, 2007; Öngen, 2004).

Özdeşim veya özdeşim kurma, bireyin herhangi bir sosyal grup içerisinde bulunurken gruptan bir kişiye veya grubun tamamına duyduğu hayranlık ve yakınlık hissi ile uyum sağlama ve taklit etme becerisi olarak ifade edilebilir (Mangır ve Baran, 1990; Özbay, 2004). Özdeşim veya özdeşim kurma, her yaşta görülebilir ancak oyun çağında kişilik gelişimi açısından çok önemlidir (Özbay, 2004). Erikson'a göre, oyun çağındaki (3-5 yaş) çocukların, kendi cinsiyetinden olan anne veya babasıyla özdeşim kurduğu kabul edilmektedir (Baran ve Aktaş, 1997; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2011). Kız çocuğunun anneye olan hayranlığından veya benzerliğinden dolayı annesini taklit etmesi veya kendini onunla özdeşleştirmesi, annesi gibi giyinmesine veya süslenme hevesi taşımasına neden olur (Fişek ve Sükan, 1983). Okul çağında (6-12 yaş) özdeşim kurulan anne ve babanın yanı sıra hemcins yaşlıların, öğretmenlerin ve diğer yetişkinlerin, çocuğun yaşamına girmesiyle birlikte çocuğun yaşamı zenginleşir (Kaya ve Tuna, 2010; Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2011). Ergenlik dönemine gelindiğinde Erikson, özdeşim kurmayı kimlik oluşumunu sağlayan kaynaklardan birisi olarak değerlendirir. O, bunun nedenini, çocuğun oyun ve okul çağında edindiği özdeşimleri, yetişkinlerin rol ve değerleriyle kıyaslayarak kabul etmesi veya reddetmesi olarak açıklar (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2011). Erikson'a göre, benliğin oluşması yapılmış olan özdeşimlerin toplamından daha öte bir şeydir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2011).

Benlik algısı, bireyin benliğine yönelik sahip olduğu bilgileri içermektedir (Gezici ve Güvenç, 2003). Bireyin kendisiyle ilgili sahip olduğu bilgilerden oluşan ve birbirinden farklı ben kavramlarının bir araya gelerek benlik algısını oluşturduğu bilinmektedir (Kuzgun, 1983). Kimlik gelişiminde önemli bir yere sahip olan ergenlik döneminde birey, ailesinin ve çevresinin etkisiyle benliğini geliştirir (Köknel, 2001). Anne ve babanın ergene duygusal ve sosyal destek sağlaması ve güven duygusu vermesi, benlik algısı gelişimine katkı sağlar (Kulaksızoğlu, 1998). Ayrıca kendini olumlu algılayan, sosyal yönden güçlü, olumlu ilişkiler kurabilen, başarılı ve kendine güvenen bireylerin benlik algısının güçlü olduğu dile getirilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Buna ek olarak benliğin durumu, meslek seçiminde de etkili olmaktadır (Kuzgun-Meyvacioğlu, 1983).

Meslek seçimi, bireyin yaşamı boyunca geçimini sağlamak için yaptığı tercihler bütünüdür (Bulut ve Bozyılan, 2016). Mesleğini seçme aşamasında olan birey, kendi becerisini ve yeteneğini dikkate aldığı kadar toplumun normlarını da dikkate almaktadır (Tuzcuoğlu, 1994). Yani birey meslek seçimini yaparken kişisel özellikleriyle birlikte içinde bulunduğu toplumun kurallarını da hesaba katmaktadır.

Türkiye'de genellikle meslek seçimi, kritik dönem olarak bilinen ergenlik döneminde yapılmaktadır (Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Bu dönemdeki birey, gerek ailesi gerekse çevresi gibi etkenler nedeniyle hatalı kararlar verebilir (Ergün ve Güzel, 2016). Bunun sonucu olarak birey mesleğinde sorunlar yaşayabilir (Grainger ve Bolan, 2006). Meslek seçimi, birçok faktörden etkilenmektedir. Literatür incelendiğinde aile ve sosyal statü (Sarıkaya ve Khorshid, 2009), kolay iş bulma (Sarıkaya ve Khorshid, 2009; Zysberg ve Berry, 2005), mesleği sevme (Erdoğan ve Kahraman, 2012; Sarıkaya ve Khorshid, 2009; Zysberg ve Berry, 2005), kültürel değerler (Correll, 2001) ile kişilik özelliği (Aliyev, 2008; Carless, 1999; Erdem ve Kayran, 2013; Larson ve Borgen, 2002) gibi değişkenlerin meslek seçimi üzerinde etkisi olduğu belirtilmiştir.

Meslek seçiminde olduğu gibi birçok tercihinde de birey, sosyal çerçevesinden etkisi altında kalır. Bu bağlamda bireyin tercihleri, içinde bulunduğu grubun değerlerine göre şekillenmektedir (Kale ve Demir, 2015). Birey, toplumun değerlerini ilk olarak aile içinde kazanmaya başlar ve bu süreci yaşamı boyunca devam eder (Gudmundsdottir, 1991; Likaj, 2013). Bu sayede birey, içinde bulunduğu toplumun gelenek ve göreneklerini öğrenmeye başlamakta, kendisiyle ilgili yapacağı tercihlerde toplumun değerini, tercih sürecine dâhil etmektedir (Mehmedoğlu, 2006). Toplumsal değerlerle ilgili bir çalışmada, toplumsal değerlerin bireyin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkili olduğu bildirilmiştir (Çolak, 2016). Başka bir çalışmaya bakıldığında ise toplumsal değerlerin, bireyin hayallerini ve gerçek olan amaçlarını açıkladığı rapor edilmiştir (Macionis, 2001). Bu süreçte bireyin kişilik hakları ve mutluluğunun göz ardı edilmemesi önem taşır. Aksi takdirde toplumun değerlerini bir takım sembol ve davranışlarla benimsemiş görünen, ancak özelinde samimiyetten uzak, benmerkezci ve ahlaki bakımdan çöküntüye açık bir toplum gelişir. Böyle bir toplumda değerler; insanların yüzeysel ilişkilerinde birbirine dayattığı tuzaklar olmaktan öteye gidemeyecektir.

Araştırmanın amacı, 13-16 yaş arası kız çocuklarının anneleriyle hangi bakımdan özdeşim kurduklarını anlamak, ayrıca benlik algıları üzerinde annelerinin rolünü benlik algısı, meslek seçimi, toplum baskısı ve değer yargıları konularında araştırmacılar tarafından geliştirilen hikâyelerin öğrenciler tarafından nasıl tamamlandığında yola çıkarak açıklamaktır.

Araştırmada aşağıdaki alt problemlere cevaplar aranmıştır:

1. 13-16 yaş arası kız çocukları fiziksel, ahlaki veya kültürel bakımdan anneleriyle özdeşim kurmakta mıdır? İleride olmak istedikleri kadın ile anneleri hangi bakımdan benzerlikler veya farklılıklar göstermektedir?
2. 13-16 yaş arası kız çocuklarının benlik algısı üzerinde annenin nasıl bir rolü vardır?
3. Çocuğun olmak istediği kişi ve meslek seçimi tercihlerine anneler saygı duymakta mıdır?
4. Toplum baskısı ve değer yargıları annenin çocuğa karşı tutumunda nasıl bir rol oynamaktadır?

2.YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmaların temel amacı olgu ve olayları betimleme, nedenlerini açıklama ve geleceğe yönelik ışık tutmaktır (Başol, 2008).

Nitel araştırma, insan ve grup davranışlarının “niçin” öyle olduğunu anlamaya yönelik; algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasını hedefleyen araştırmalardır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2011). Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum analizine başvurulmuştur. Durum analizi, bir duruma ilişkin bütün etkenlerin bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığı ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve etkilendikleri üzerine odaklanan çalışmalardır. Durum analizi çalışmalarında, bir durum, olay veya kişi kesitsel veya boylamsal olarak ele alınıp derinlemesine incelemesi yapılır (Başol, 2008). Araştırmada, kesitsel bir yaklaşımla 13-16 yaş arası kız çocukları hedef kitle olarak belirlenmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Tokat il merkezindeki ortaokullarda öğrenim gören 13-16 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Uygun örneklem yöntemiyle ulaşılabilen ve yaşları 13 ile 16 arasında değişen 12 kız öğrenci, çalışma grubunu oluşturmuştur. Uygun örnekleme yöntemi, isminden de anlaşılacağı üzere zaman, maliyet ve insan gücü kaybını önlemeyi amaç edinen bir yöntemdir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Araştırmada, veri toplama sürecini gerçekleştiren araştırmacılar (2., 3., ve 4. araştırmacı) aynı zamanda Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) uzmanı olarak okullarda görev yaptığından, uygulama kolaylığı nedeniyle amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, öğrenci çizimleri ve hikâye tamamlama uygulamasından elde edilen formlardan toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan ve açık uçlu sorulardan oluşan 14 soruluk yönergeli çizim formu ve dört adet hikâye kullanılmış ve veri toplama tekniği olarak yapılandırılmış mülakattan yararlanılmıştır.

Başlangıçta çalışmanın amacı ve kapsamıyla ilgili öğrenciler bilgilendirilmiş; öğrencilerin gönüllü katılımlarını sağlamak amacıyla çalışma kabul formu sunulmuştur. Çalışmanın ilk kısmında öğrencilere üç bölüme ayrılmış bir kâğıt verilerek, 10 dakikada annelerini, kendilerini ve ilerideki kendilerini çizmeleri istenmiştir. Ayrıca her çizimde çizdikleri karakterin kaç yaşında olduğunu yazmaları da istenmiştir. Çizim bittikten sonra birebir yapılandırılmış mülakatlar yapılarak çeşitli sorularla öğrencilerden çizimlerini açıklamaları istenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında benlik algısı, meslek seçimi, toplum baskısı ve değer yargıları konularında birinci araştırmacı tarafından hazırlanan kısa hikâyeler öğrencilere sunulmuş ve hikâyenin kahramanının bakış açısından ne hissedeceği ve hikâyedeki kahramanların (anne ve çocuk) hikâyede ifade edilen durumlarda nasıl davranacağı konusunda sorular yöneltilmiş ve verdikleri cevaplar deşifre edilmiştir.

Hikâyeler aşağıdaki şekildedir:

Alacalı ördek yavrusu masalı (Çocuğun benlik algısında annenin rolü)

Hikâye1: Alacalı ördek yavrusu tüm kardeşleri anneye benzerken kendisinin, ne huyu ne de fiziksel görünüşü bakımından aileden hiç kimseye benzemediğini fark etmiştir ve bunun için üzülmemektedir. Sizce annesi bu durumda alacalı ördek yavrusuna ne der? Alacalı ördek yavrusu farklı olduğunu nasıl hissetmiş olabilir?

Kimim Ben? Annemin gözünde olmak istediğim kişi miyim? (Annenin çocuğun olmak istediği kişi konusundaki tercihlerine saygı duyması: Meslek seçimi)

Hikâye2: Sibel TEOG sonucunda puanı pek çok Anadolu Lisesi için yeterli düzeydeyken, güzel sanatlar lisesi yetenek sınavına girerek müzik öğretmeni olmak istemektedir. Annesi ise Anadolu lisesine gidip mühendisliğe yönelmesi için ısrarcıdır. Sibel'in tercihi annesinin tepkisi sizce ne olur? Sibel bu durumda ne hissediyor olabilir ve ne yapar?

Çilek Kokulu Dudak Kremi (Annenin toplum baskısından dolayı çocuğa müdahalesi: Toplum Baskısı)

Hikâye3: Annesinin de onayıyla sabahları sürmek için Aslı renklendirilmiş çilek kokulu dudak kremi almıştır. Annesi veli toplantısına gittiğinde, Aslı'nın öğretmeni annesiyle bu konuda özel olarak konuşmak üzere herkes gidene kadar beklemesini rica etmiştir. Sizce eve dönünce annesinin Aslı'ya tepkisi ne olur? Aslı bu durumda ne hissediyor olabilir ve ne yapar?

Kıyafetim: Benim kıyafetime kim karar verir? Çocuğun geliştirdiği değer yargılarında annenin rolü: Değer Yargısı)

Hikâye4: Ayda arkadaşlarıyla alışverişe çıkmış ve kendisine Tokat'ta yaz tatilinde giymek üzere kısa şort almıştır. Annesi bu tip kıyafetleri kızının giymesini hoş karşılayamayacağını söylemiştir. Bu durumda Ayda nasıl hisseder ve ne yapar?

Hikâye tamamlama ve çizim analizleri yoluyla toplanan verilerin analizinde içerik analizine başvurulmuştur. İçerik analizi bir grup resim, yazı, şiir, test maddesi, tarihi eser vb. gibi materyallerin belli bir özelliğe göre sınıflandırılması amacıyla yapılır ve bu sayede veride çeşitli bakımlardan nasıl bir dağılım gösterdiklerini anlamak mümkün olur (Başol, 2008). Berg ve Lune'a göre (2015), içerik analizini, kalıpların, temaların, önyargıların veya anlamların ayrıntılı ve sistemli olarak incelenmesini ve yorumlanmasını mümkün kılar. Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre ise, içerik analiziyle, bir araya getirilen verileri açıklayabilecek kavram veya ilişkilere ulaşmak amaçlanır. Bu amaçla toplanan veriler önce kavramsallaştırılır, daha sonra ortaya çıkan kavramlar mantıklı bir şekilde düzenlenir ve buna bağlı olarak veriyi açıklayan temalar saptanır. Öğrencilerin çizimleri ve çizimlere ilişkin yanıtları ile hikâyelerle ilgili yanıtları ayrı ayrı analiz edilmiştir ve öğrenciler tarafından verilen yanıtlar, literatür bağlamında uygun başlıklar altında toplanmıştır.

2.3. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliğinin İncelenmesi

Araştırmada kavramsal çerçeve ergen kız çocuklarının gelişiminde anne ile özdeşim kurma durumları incelenerek literatür temelli oluşturulmaya gayret edilmiştir. Bunun yanı sıra PDR uzmanı olan araştırmacıların deneyim, bilgi ve donanımları da yol gösterici olmuştur. Hikâyelerin oluşturulmasında iki erişkin kız annesi olan birinci yazar, ergenlik sürecinde kızlarıyla yaşadığı deneyimleri hikâyeleştirmiştir. Tokat gibi muhafazakar sayılabilecek bir çevrede toplum baskısından kaynaklanan anne-kız arası çatışmaların araştırmacının kızlarıyla hayatına yansımaları hikâyelere kaynak oluşturmuştur. Diğer yazarlardan ve bir grup yüksek lisans öğrencilerinden gelen dönütler neticesinde düzenlenen hikâyelerin birbirine yakın olmakla birlikte dört ayrı temayı yansıtmasına dikkat edilmiştir. Bu sayede toplanan verilerin analiz edilmesinde güvenilirlik kaynaklı geçerliğin artırılması hedeflenmiştir. Benzer konularda olmaları hikâyelerin birbirini teyit etmesi yoluyla analizlerin güvenilirliğini artırırken, ayrı başlıklarda olmaları cevapların ayrışmasına dolayısıyla hikâyelerin geçerliklerine katkı sağlamıştır. Çizimlerin analizinde bu konuda yurtdışı eğitimi olan birinci yazarın uzman görüşü çerçevesinde diğer yazarlarla birlikte yapılan fikir alışverişleri doğrultusunda, sadece literatürle temellendirilebilecek yorumlarla sınırlı kalmaya dikkat edilmiştir.

Araştırma sürecinde katılımcılardan elde edilen bilgilerin doğru aktarılması için bazı tedbirler alınmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik birbiriyle iç içe konulardır. Güvenirlik kaynaklı geçerliğini arttırmak için, çizimler hakkında yapılan katılımcı yorumlarının ayrıştırılmasında birden çok görüş olduğunda elemeye gidilmeden tüm görüşlerin tabloda yer almasına karar verilmiş; bu şekilde araştırmanın doğruluğuna (trustworthines) katkı getirileceği öngörülmüştür. Uygulama etkisini elimine etmek için çizimlerden sonra uygulanan soru formunun her katılımcıya standart bir biçimde uygulanmasına dikkat edilmiştir. Çizimler hakkında yapılan yorumlarda, katılımcı birbiriyle çelişen ifadeler kullanırsa açıklatıcı sorularla ne düşündüğü konusunda net bir bilgi edinilmesi, ne demek istediği tam anlaşılmadığında söylediklerinin katılımcıya tekrar edilerek "...Söylediklerinden anladığım, doğru mudur? şeklinde teyit ettirilmesine gidilmiştir. Bu şekilde araştırmanın geçerliğini arttırmak hedeflenmiştir.

Nitel araştırmalarda iç güvenilirlik, önceden alınacak tedbirlerin süreçte uygulanması ile sağlanır. Bu amaçla, çizim ve görüşmelerin standart bir formatta ve birbirine yakın bir zaman aralığında (aynı hafta içinde) gerçekleştirilmesi ve örnek çizimlerin araştırmada paylaşılması yoluyla güvenilirliğin artırılması hedeflenmiştir. Nitel araştırmaların başka araştırmacılar tarafından tekrar edilebilirliğini sağlamak için kullanılan yöntemin detaylı olarak açıklanması gerekir. Bu bağlamda, araştırmada kullanılan hikâyelerin mevcut metinde sunulması ve uygulamanın adım adım açıklanması yoluyla dış geçerliği arttırmaya gayret edilmiştir. Çoğu zaman nitel araştırmalarda sorular ve yöntem uygulama sürecinde yaşanan güçlükler ve katılımcılardan elde edilen dönütler doğrultusunda şekillenir. Bu durumun araştırmanın güvenilirliğini zedelememesi için çizimler ve görüşmeler sonucunda beliren başlıklar doğrultusunda sorular netleştirilerek tablolar oluşturulmuş; tablolardaki içeriğin birbirini kapsamamasına dikkat edilmiştir.

Bulguların yorumlanmasında olabildiğince literatür temelli gidilmiştir. Birinci yazarın kadın olmasından dolayı araştırmanın Cam Fanus etkisine ve aynı yazarın yaşça diğer yazarlardan büyük olmasından dolayı araştırmanın Cohort Etkisinden bağımsız olduğundan emin olmak için bulgular yaşça daha genç olan (yaklaşık 15-20 yaş fark) diğer erkek araştırmacıların görüşüne sunulmuştur. Zamana bağlı güvenilirliği arttırmak için veriler toplandıktan sonra tablolar oluşturularak betimsel analizler gerçekleştirilmiş; bundan kısa bir süre sonra da bulgular uluslar arası bir kongrede paylaşılmıştır.

Araştırmada izlenen yol haritasının nedenleriyle açıklanması iç güvenilirliğe katkı sağlar. Soruların nasıl şekillendiği, neden sadece anne ve kız ergenler sınırlamasına gidildiği, neden özellikle çizim ve hikâye temelli gitmeyi tercih ettiğimizi açıklayarak bu anlamda araştırmayı güçlendirmek hedeflenmiştir. Katılımcıların annelerine benzemeyi arzu edip etmediklerini anlamak için çizimlerde (kendisi, annesi ve ilerideki kendisi) benzerlik ya da tutarlılık güvenilir kanıtı olarak alınmıştır. Örneğin, annesini kısa saçlı çizen çocuklar gelecekteki kendilerini de kısa saçlı resmetmişlerdir. Bu ve benzeri uygulamalarla, annelerine hangi yönlerden benzemek istedikleri sorularak verdiklerin cevapların çizimlerde ortaya koydukları yapıyı sözcüklerle desteklenip desteklenmediği değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra katılımda gönüllülük ilkesinine bağlı kalınması, uygulamaların çok zaman almamış olması yoluyla katılımcıların samimi olması desteklenerek araştırmanın güvenilirliğine katkı sağlandığı düşünülmektedir. Nitel araştırmaların geçerliği ve güvenilirliğini tespit etmek için geliştirilmiş faktör analizi, Cronbach Alpha katsayısı, Pearson Korelasyon katsayısı, KR-20, 21 gibi içtutarlılık hesaplama yöntemleri gibi pek çok metot bulunmaktadır (Başol, 2016). Ancak nitel araştırmaların doğası gereği geçerlik ve güvenilirlik birlikte ele alınması gereken iç içe

konulardır. Çalışmada PDR uzmanı denetiminde öğrencilerden alınan çizimler, çizimler hakkında yapılan yorumlar, hikâyelerin nasıl tamamlandığı birleştirildiğinde üçleme (triangulation) yöntemiyle mevcut araştırmanın gerçeği yansıtmasına katkı getirildiği düşünülmektedir.

3.BULGULAR

Araştırmanın alt problemleri için, çizim ve hikâye başlıklarında elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

3.1. Çizimlere Yönelik Bulgular

Çizimlerden elde edilen bulgular, aşağıda tablolar halinde özetlenmiştir.

Tablo 1. Yaş

	Yaş	n	%
Annenin Şimdiki Yaşı	30	3	25
	32	2	16.67
	33	1	8.33
	34	1	8.33
	35	1	8.33
	38	1	8.33
	42	1	8.33
	45	2	16.67
Öğrencinin Şimdiki Yaşı	13	3	25
	14	8	66.67
	16	1	8.33
Yapılan Çizimde Öğrencinin Gelecekteki Yaşı	16-17	1	8.33
	17	1	8.33
	20	2	16.67
	23	2	16.67
	24	1	8.33
	25	3	25
	26	1	8.33
	67	1	8.33

Tablo 1 incelendiğinde, 13-16 yaş arası kız çocuklarının annelerinin şimdiki yaşının 30 ile 45, öğrencilerin şimdiki yaşının 13 ile 16, öğrencilerin gelecekteki yaşlarının ise 16 ile 67 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 2. Kâğıdın Kullanımı ve Kullanıma İlişkin Gerekçeleştirme

Kâğıdın Kullanımı/ Gerekçeleştirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Alt	1	8.33	1	8.33	1	8.33
Orta	3	25	3	25	3	25
Üst	7	58.33	7	58.33	7	58.33
Genel	1	8.33	1	8.33	1	8.33
Gerekçeleştirme	n			%		

Neden yok	9	75
Canım istedi	1	8.33
Daha uzun olsun diye	1	8.33
Yüksek dursun diye	1	8.33

Tablo 2 incelendiğinde, öğrenciler tarafından yapılan çizimlerde kâğıdın, daha çok üst kısmının (n= 7, % 58.33) kullanıldığı ve öğrenciler açısından bu durumun bir nedene bağlı olmaksızın böyle olduğu (n= 9, % 75) ifade edilmiştir.

Tablo 3. Renk Tercihi ve Gerekçelendirmesi

	Renk Kullanımı/ Gerekçelendirme	n	%
Renk	Siyah	6	27.27
	Mavi	5	22.73
	Yeşil	4	18.18
	Kırmızı	3	13.64
	Pembe	3	13.64
	Sarı	1	4.55
Gerekçelendirme	Neden yok	5	41.67
	Yanlış çizersem silerim	1	8.33
	Çizim yaparken kullandığım renk	1	8.33
	Farklı ve güzel olsun	1	8.33
	Yakışacağını düşündüm	1	8.33
	Hoşuma giden renkler	1	8.33
	Tüm renkleri kullanmak istedim	1	8.33
	Yeşili sevme	1	8.33

Tablo 3 incelendiğinde, öğrenciler tarafından yapılan çizimlerde, daha çok siyah rengin (n= 6, % 27.27) kullanıldığı, siyahı sırasıyla mavi (n= 5, % 22.73), yeşil (n= 4, % 18.18), kırmızı (n= 3, % 13.64), pembe (n= 3, % 13.64) ve sarının (n= 1, % 4.55) takip ettiği gözlenmiştir. Yine öğrenciler, renk kullanımıyla ilgili tercihlerinin daha çok bir nedene dayanmadığını (n= 5, % 41.67) belirtmişlerdir.

Tablo 4. Saç/Baş Çizimi

	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Başörtülü	6	50	0	0	1	8.33
Açık	1	8.33	4	33.33	4	33.33
Kısa açık	3	25	3	25	2	16.67
Kıvrıkcık açık	1	8.33	0	0	0	0
Açık toplu	0	0	2	16.67	1	8.33
Açık normal	0	0	1	8.33	0	0
Açık daha uzun	0	0	0	0	2	16.67
Açık sağa doğru	1	8.33	0	0	0	0

Kıvrıkcık	0	0	0	0	1	8.33
Açık iki yana doğru	0	0	1	8.33	0	0
Uzun açık	0	0	1	8.33	1	8.33

Tablo 4 incelendiğinde, öğrenciler tarafından yapılan çizimlerde annelerin daha çok başörtülü (n= 6, % 50), öğrencilerin şimdiki halinin açık saçlı (n= 4, % 33.33) ve öğrencilerin gelecekteki halinin ise açık saçlı (n= 4, % 33.33) olduğu belirlenmiştir. Bulgular, öğrencilerden annesi başörtülü olanların yalnızca bir tanesinin gelecekte başörtülü olmayı tercih edeceği yönündedir. Ayrıca annesi kısa açık olanların ikisinin, gelecekte de kısa açık saç tarzını benimseyeceği yönündedir.

Tablo 5. Gözlerin Çizimi ve Çizime İlişkin Gerekçeleştirme

Çizim/ Gerekçeleştirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Çizim						
Çizmiş	12	100	12	100	12	100
Çizmemiş	0	0	0	0	0	0
Gerekçeleştirme	n				%	
Neden yok	9				75	
Acele çizdiğim için	1				8.33	
Siyah olduğu için	1				8.33	
Yeşil olduğu için	1				8.33	
Gözlerim bozulacağı için gözlük kullanma	1				8.33	

Tablo 5 incelendiğinde, öğrenciler tarafından yapılan çizimlerin tümünde gözün çizildiği görülmüş, ayrıca gözün çizimiyle ilgili gerekçeleştirmelerin daha çok bir nedeni olmadığı (n= 9, % 75) belirlenmiştir.

Tablo 6. Burun Çizimi ve Çizime İlişkin Gerekçeleştirme

Çizim/ Gerekçeleştirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Çizim						
Çizmiş	10	83.33	11	91.67	11	91.67
Çizmemiş	2	16.67	1	8.33	1	8.33
Gerekçeleştirme	n				%	
Neden yok	8				66.67	
Annemin burnu farklı	3				25	
Burun çizilmemiş	1				8.33	

Tablo 6 incelendiğinde, anneye dair şimdiki çizimde burnun 10 öğrenci, öğrenciye dair şimdiki ve gelecekteki çizimlerdeyse 11 öğrenci tarafından çizildiği görülmüştür. Ayrıca burnun çizimiyle ilgili gerekçelendirmelerin daha çok bir nedeni olmadığı (n= 8, % 66.67) yönünde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Ağız Çizimi ve Çizime İlişkin Gerekçelendirme

Çizim/ Gerekçelendirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Çizim						
Gülümseyen	10	83.33	10	90.91	10	90.91
Ağız büyük	1	8.33	1	9.09	1	9.09
Ağız küçük	1	8.33	0	0	0	0
Gerekçelendirme	n				%	
Neden yok	8				66.67	
Genelde öyle	2				16.67	
Ağızım büyük	1				8.33	
Unuttum	1				8.33	

Tablo 7 incelendiğinde, anneye dair şimdiki çizimde, öğrenciye dair şimdiki ve öğrenciye dair gelecekteki çizimlerde ağızın 10 öğrenci tarafından gülümseyen biçimde çizildiği görülmüştür. Ayrıca ağızın çizimiyle ilgili gerekçelendirmelerin daha çok bir nedeni olmadığı (n= 8, % 66.67) yönünde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Kulakların Çizimi ve Çizime İlişkin Gerekçelendirme

Çizim/ Gerekçelendirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Çizim						
Çizmiş	1	8.33	1	8.33	1	8.33
Çizmemiş	11	91.67	11	91.67	11	91.67
Gerekçelendirme	n				%	
Neden yok	5				38.46	
Saç kapatıyor	5				38.46	
Başörtüsü kapatıyor	1				7.69	
Düşünmedim	1				7.69	
Yeteneğim olmadığı için	1				7.69	

Tablo 8 incelendiğinde, anneye dair şimdiki çizimde, öğrenciye dair şimdiki ve öğrenciye dair gelecekteki çizimlerde kulağın 11 öğrenci tarafından çizilmediği görülmüştür. Ayrıca kulağın çizimiyle ilgili gerekçelendirmelerin daha çok bir nedeni olmadığı (n= 5, % 38.46) ve saçın kapatması (n= 5, % 38.46) yönünde olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Kolların Çizimi ve Çizime İlişkin Gerekçelendirme

Çizim/ Gerekçelendirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Çizim						

Açık	8	66.67	8	66.67	8	66.67
İki yana açık	3	25	3	25	3	25
Aşağı doğru	1	8.33	0	0	0	0
Açık bastonlu	0	0	0	0	1	8.33
Kapalı	0	0	1	8.33	0	0
Gerekçeleştirme	n		%			
Neden yok	10		83.33			
Canım istediği için	1		8.33			
Çekingten olduğum için	1		8.33			

Tablo 9 incelendiğinde, anneye dair şimdiki çizimde, öğrenciye dair şimdiki ve öğrenciye dair gelecekteki çizimlerde kolların 8 öğrenci tarafından açık bir biçimde, 3 öğrenci tarafından iki yana açık biçimde çizildiği görülmüştür. Ayrıca kolların çizimiyle ilgili gerekçeleştirmelerin daha çok bir nedeni olmadığı (n= 10, % 83.33) belirtilmiştir.

Tablo 10. Ellerin Çizimi ve Çizime İlişkin Gerekçeleştirme

Çizim/ Gerekçeleştirme	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Çizim	n		n		n	
Çizmiş	6	50	6	50	4	33.33
Çizmemiş	6	50	6	50	8	66.67
Gerekçeleştirme	n		%			
Neden yok	6		54.55			
Unutmuşum	2		18.18			
Aceleyle geldi	1		9.09			
Yeteneğim yok	1		9.09			
Aynı olduğu için	1		9.09			

Tablo 10 incelendiğinde, anneye dair şimdiki ve öğrenciye dair şimdiki çizimlerde ellerin 6 öğrenci tarafından çizildiği ve 6 öğrenci tarafından da çizilmediği, öğrenciye dair gelecekteki çizimdeyse ellerin 4 öğrenci tarafından çizildiği ve 8 öğrenci tarafından çizilmediği görülmüştür. Ayrıca ellerin çizimiyle ilgili gerekçeleştirmeler sorulduğunda daha çok bir nedeni olmadığı (n= 6, % 54.55) şeklinde olduğu görülmüştür.

Tablo 11. Ayakların Çizimi

Çizim	Anneye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Şimdiki Çizim		Öğrenciye Dair Gelecekteki Çizim	
	n	%	n	%	n	%
Düz (Ayakkabısız)	8	72.73	8	72.73	9	81.82
Topuklu	2	18.18	2	18.18	1	9.09
Kısa topuklu	1	9.09	1	9.09	1	9.09

Tablo 11 incelendiğinde, anneye dair şimdiki ve öğrenciye dair şimdiki çizimlerde ayakların 8 öğrenci tarafından düz (ayakkabısız), 2 öğrenci tarafından topuklu ve 1 öğrenci tarafından da

kısa topuklu, öğrenciye dair gelecekteki çizimdeyse ayakların 9 öğrenci tarafından düz (ayakkabısız), birer öğrenci tarafından topuklu ve kısa topuklu çizildiği belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Alt Problemlerine Yönelik Bulgular

Alt Problem 1: 13-16 yaş arası kız çocukları fiziksel, ahlaki veya kültürel bakımdan anneleriyle özdeşim kurmakta mıdır? İleride olmak istedikleri kadın ile anneleri hangi bakımdan benzerlikler veya farklılıklar göstermektedir?

Tablo 12. 13-16 Yaş Arası Kız Çocuklarının Fiziksel, Ahlaki ve Kültürel Bakımdan Anneyle Özdeşim Kurma Durumu

Özellik	Tema	n	%
Fiziksel Özellik	Göz/Göz rengi	3	27.27
	Saç	2	18.18
	Fizik/Boy	2	18.18
	Ten rengi	1	9.09
	Ağız	1	9.09
	Burun	1	9.09
	Yüz	1	9.09
Ahlaki Özellik	İyi niyetli olma	2	50
	Yalan söylememe	1	25
	Çok çabuk sinirlenme	1	25
Kültürel Özellik	Temizlik/Titizlik	2	40
	Konuşma şekli/Kullanılan kelimeler	2	40
	Düzenlilik	1	20
Benzer Özellik Bulunmaması	Benzerlik yok	1	100

Tablo 12 incelendiğinde, anne ile benzeyen (özdeşim kurulan) özelliklerin fiziksel (göz/göz rengi, saç, fizik/boy, ten rengi vs.), ahlaki (iyi niyetli olma, yalan söylememe, çabuk sinirlenmeme) ve kültürel (temizlik/titizlik, konuşma şekli/kullanılan kelimeler, düzenlilik) özellik ile benzer özellik bulunmaması temaları altında toplandığı görülmüştür.

Tablo 13. 13-16 Yaş Arası Kız Çocuklarının Fiziksel, Ahlaki ve Kültürel Bakımdan Anneyle Olası Özdeşim Kurma Durumu

Özellik	Tema	n	%
Fiziksel Özellik	Davranışlar	2	28.57
	Yaşlı oluş	1	14.29
	Ağız	1	14.29
	Giyim	1	14.29
	Gözlük takma	1	14.29
	Yüz	1	14.29
	Ahlaki Özellik	Huy	2
Kötü niyetle yaklaşmama		1	14.29
Ahlak		1	14.29
Merhametli olma		1	14.29
Sevdiğini veya nefret ettiğini belli etmeme		1	14.29
Hiçbir zaman sevgisini esirgememe		1	14.29

Kültürel Özellik	Titizlik/Temizlik	3	60
	İş görme	1	20
	Konuşma	1	20

Tablo 13 incelendiğinde, anne ile benzeyecek (özdeşim kurulması olası) özelliklerin fiziksel (davranışlar, yaşlı oluş, ağız, giyim vs.), ahlaki (huy, kötü niyetle yaklaşmama, ahlak, merhametli olma vs.) ve kültürel (temizlik/titizlik, iş görme, konuşma) özellik temaları altında toplandığı görülmüştür.

Alt Problem 2: 13-16 yaş arası kız çocuklarının benlik algısı üzerinde annenin nasıl bir rolü vardır?

Tablo 14. Benlik Algısında Annenin Rolü

Annenin Rolü	Tema	n	%
Kabul edici anne	Farklı olsan da sen benim yavrumsun	4	44.44
	Büyüdüğünde benzeyebilirsin	2	22.22
	Kardeşlerin de farklılaşabilir	1	11.11
	Benzeyen yönleri olduğunu söyler	1	11.11
	Fazla önemli değildir	1	11.11
Reddedici anne	Neden bizim gibi değilsin?	2	50
	Benim çocuğum değilsin?	1	25
	Dışlamıştır	1	25

Tablo 14 incelendiğinde, benlik algısıyla ilgili ilk hikâyeye verilen yanıtlar analiz edildiğinde annenin, kabul edici anne (Farklı olsan da benim yavrumsun; Büyüdüğünde benzeyebilirsin vs.) ve reddedici anne (Neden bizim gibi değilsin?, Benim yavrum değilsin vs.) rolünün varlığına ulaşılmıştır.

Alt Problem 3: Çocuğun olmak istediği kişi ve meslek seçimi tercihlerine anneler saygı duymakta mıdır?

Tablo 15. Olmak İstenen Kişi Konusunda Annenin Rolü

Annenin Rolü	Tema	n	%
Kabul edici anne	Sen bilirsin, istediğini yap	4	66.67
	Normal karşılar, bir şey demez	2	33.33
Reddedici anne	Kızır	2	28.57
	Yüksek bir puanla daha iyi bir yerde oku	2	28.57
	Onu seçme, mühendisliği seç	1	14.29
	Kötü olur	1	14.29
	İleride ne olacağını söyler	1	14.29

Tablo 15 incelendiğinde, çocuğun tercihlerinde annenin rolüyle ilgili ikinci hikâyeye verilen yanıtlar analiz edildiğinde annenin, kabul edici anne (Sen bilirsin, istediğini yap; Normal karşılar, bir şey demez) ve reddedici anne (Kızır; Yüksek bir puanla daha iyi bir yerde oku vs.) rolünün varlığına ulaşılmıştır.

Tablo 16. Meslek Seçiminde Çocuğun Durumu

Çocuğun Durumu	Tema	n	%
-----------------------	-------------	----------	----------

Kabul edici çocuk	Kendi mesleğine sahip olamaz	1	100
Reddedici çocuk	Kendi tercihini yapar	11	61.11
	Annesini kırmak istemez, tercihini ifade eder	2	11.11
	Arada kalmış gibi hisseder, kendi kararını savunur	1	5.56
	Annesine dediklerini kafasının bir köşesinde tutar	1	5.56
	Anneye kızar	1	5.56
	Müsaade etmem ama baskı hissederim	1	5.56
	Yapmam ama moralim bozulur	1	5.56

Tablo 16 incelendiğinde, meslek seçiminde çocuğun durumuyla ilgili ikinci hikâyeye verilen yanıtlar analiz edildiğinde çocuğun, kabul edici çocuk (Kendi mesleğine sahip olamaz) ve reddedici çocuk (Kendi tercihini yapar; Annesini kırmak istemez, tercihini ifade eder; Arada kalmış gibi hisseder, kendi kararını savunur vs.) rolünün varlığına ulaşılmıştır.

Alt Problem 4: Toplum baskısı ve değer yargıları annenin çocuğa karşı tutumunda nasıl bir rol oynamaktadır?

Tablo 17. Toplum Baskısı Konusunda Annenin Rolü

Annenin Rolü	Tema	n	%
Destekleyici anne	Normal karşılar	1	50
	Fazla kızmaz	1	50
Karşı çıkan anne	Sürmemesini söyler	4	36.36
	Kızar	4	36.36
	Uyarır	2	18.18
	Yasaklar	1	9.09

Tablo 17 incelendiğinde, çocuğun toplum baskısı konusunda annenin rolüyle ilgili üçüncü hikâyeye verilen yanıtlar analiz edildiğinde annenin, destekleyici anne (Normal karşılar; Fazla kızmaz) ve karşı çıkan anne (Sürmemesini söyler; Kızar; Uyarır vs.) rolünün varlığına ulaşılmıştır.

Tablo 18. Değer Yargılarında Çocuğun Durumu

Çocuğun Durumu	Tema	n	%
Kabul edici çocuk	Üzülür, kötü hisseder	4	36.36
	Giymez	4	36.36
	Değiştirir	2	18.18
	Uzun şort alır	1	9.09
Reddedici çocuk	Giyer	3	60
	Üzülür, annesinden gizli giyer	1	20
	Kısıtlanmış hisseder	1	20
Nötr çocuk	Kötü hisseder, annesine darılır	1	50
	Zorlandığını hisseder, neden izin vermediğini düşünür	1	50

Tablo 18 incelendiğinde, değer yargılarında çocuğun durumuyla ilgili dördüncü hikâyeye verilen yanıtlar analiz edildiğinde çocuğun, kabul edici çocuk (Üzülür, kötü hisseder; Giymez; Değiştirir vs.), reddedici çocuk (Giyer; Üzülür, annesinden gizli giyer vs.) ve nötr çocuk (Kötü hisseder, Annesine darılır; Zorlandığını hisseder, Neden izin vermediğini düşünür) rolünün varlığına ulaşılmıştır.

4. TARTIŞMA

Bulgular kısmında olduğu gibi tartışma da iki grupta ele alınmıştır. İlk olarak katılımcıların çizimleri özdeşim kurma ve bireycilik bakış açısından değerlendirilmiştir. Bulgular incelendiğinde, katılımcı ergen kız çocuklarının annelerinin 30-45 yaş arasında olduğunu belirtirken, gelecekteki kendilerine dair çizimlerinde yaşlarının 16-67 arasında değiştiğini söylemeleri dikkati çekmiştir. Örneğin, K3, annesinin yaşının çizimde 42 olduğunu, kendini çizdiği resimde kendini 67 yaşında çizdiğini belirtmiştir. Sondaj soruları neticesinde K3'ün annesinin 42 yaşında vefat ettiği ve anneannesinin K3'e baktığı öğrenilmiştir. Bu durumda K3'ün vefat eden annesiyle değil de nispeten uzun bir hayat yaşamış olan anneanne ile özdeşleştiği düşünülebilir. İlerideki çizimlerin annenin şu andaki yaşı ile orantılı olması, ergen kız çocuklarının anneleriyle özdeşim kurdukları savını doğrulamaktadır. Kız ergenlerin hiçbirinin annesi 30 yaş altında değilken, neredeyse tamamının (% 75) gelecek çiziminde yaşlarını 20-26 arasında belirtmesi ilginç bir bulgudur. Medyanın da etkisiyle genç ve güzel kalmanın fazlasıyla kutsanmasının bu durumda etkili olduğu düşünülebilir.

Çizimlerde ergen kız öğrencilerin kâğıdın üst kısmını daha çok kullandıkları görülmüştür. Çizim için kısa bir süre verilmesi ve hikâyelendirmelerinin değil sadece birer figür çizmelerinin beklenmiş olması bu durumda etken olmuş olabilir. Üç çizimde kâğıdın sol tarafı, yine üç çizimde sağ tarafı, geriye kalan altı çizimde ise kâğıdın ortası tercih edilmiştir. Literatüre göre kâğıdın üst tarafını kullanmak çocuğun, hayal dünyasında yaşadığı, gerçeklikten kopuk olduğuna işaret eder (Lynne, 1996). Ayrıca kâğıdın üst kısmını kullanmak, gerçekleri değerlendirmede içgörü eksikliği ve yaşına uygun olmayan tepkiler vermeyi vurgulamak (Bahçivan-Saydam, 2004) ve iyimserliği, sıcaklığı ve ruhsallığı ifade etmektedir (Savaş, 2014). Çizimlerin üst tarafta olması Di Leo'ya (1973) göre, çocuğun iyimser olduğu ve fantezi eğiliminin yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak mevcut çalışmada, bu durum çizilecek kişinin tek olması ve çok yer kaplamamasına bağlanmıştır. Kâğıdın üst yarısının kullanılması alışkanlıkla da açıklanabilir. Nitekim öğrencilere, neden üst tarafı tercih ettikleri sorulduğunda özel bir neden olmadığını belirtmişlerdir. Kâğıdın alt kısmının tercih edilmesi ve çizimlerin küçük yapılması düşük özbenlik ile ilişkilendirilmektedir (Lynne, 1996). Buna ek olarak alta tarafa kaydırılmış çizimler yetersizlik, kendine güvensizlik, depresyon ve içe dönüklükle de ilgili görülmektedir (Bahçivan-Saydam, 2004). Ancak mevcut çalışmada çizimle ilgili olarak öğrencilere neden alt tarafı tercih ettikleri sorulduğunda, bu durumun bir nedene dayanmadığı ifade edilmiştir. Kâğıdın kullanımı konusunda literatürde pek çok vurgu olduğu görülür. Çizimlerin kâğıdın orta kısmında olması, bugünü (Di Leo, 1983; Savaş, 2014) ve çocuğun mevcut ruh halini temsil eder (Savaş, 2014). Kâğıdın sağ tarafının kullanımı geleceği, bilinci ve hareketliliği (Savaş, 2014), dış dünyayı (Arıcı, 2006), çevre-merkezli bir kişiliği göstermektedir (Okuyay, 2008). Kâğıdın sol tarafının kullanımı ise geçmişi, arzuları, bilinçaltını ve gerileme olgusunu (Savaş, 2014) ile ben-merkezci kişiliği sembolize etmektedir (Okuyay, 2008).

Renk kullanımının literatürde duygu durumuyla ilişkilendirilebileceği belirtilse de katılımcılardan beşi renk tercihlerinin bir nedeni olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan

altısı (% 50) siyah tercih ederken, beşi mavi, dördü yeşil, üçer kişi kırmızı ve pembe ve biri sarıyı tercih etmiştir. Literatüre göre siyah, iticiliğe ve mutsuzluğa (Savaş, 2014), olumsuzluğa ve kötülüğe (Burkitt, Barret ve Davis, 2003), korku ile heyecana (Linderman, 1997) işaret etmektedir. Mavi, tarafsızlık, tedbirlilik, dikkatlilik, sakinlik, uyum ve kendine güven (Savaş, 2014, Okyay, 2008) ve kontrollü olma (Linderman, 1997) ile ilişkilendirilmektedir. Yeşil renk, büyümeyi, gelişmeyi, zenginliği, özgüveni ve yaşamseverliği temsil etmektedir (Çankırılı, 2011; Furth, 2002). Kırmızı, saldırganlık, öfke, enerji, nefret, tehlike, hastalık, aşk ve duyguların patlaması olarak yorumlanır (Furth, 2002). Kırmızıdan daha az etkili bir renk olan pembe ise sakinliği, sorunların ve hastalığın çözümünü ifade etmektedir (Furth, 2002). Sarı ise aileye bağımlılık ve pozitif duygular (Furth, 2002) ve enerji (Çankırılı, 2011) şeklinde yorumlanmıştır.

Katılımcıların yarısı annelerini başörtülü olarak çizmiştir; diğer yandan katılımcıların, kendilerini çizdikleri şimdiki hallerini yansıtan resimlerde bir katılımcı dışında başörtüsü tercih etmedikleri dikkati çekmiştir. İlginç bir bulgu olarak annesini başörtülü çizen altı kız öğrenciden biri ileride yetişkin olarak kendisini de başörtülü resmetmiştir. Yine ilginç bir bulgu olarak annesini kısa saçlı çizenler gelecekteki kendilerini de kısa saçlı çizmişlerdir. Bu durum çocukların başı açık örtülü olmak konusunda olmasa da kısa uzun saç konusunda anneyle özdeşim kurduklarına işaret etmektedir. Bu sonuç, doğu toplumlarında kadınların saçlarının kısa olmasından hoşlanılmaması, kısa saçlı kadınların erkek olmaya öykündükleri şeklinde yorumlanması; ayrıca kızların başörtüsünü anneleri için bir norm olarak görürken, kendilerini başörtülü olarak düşünmeye henüz hazır olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Hockel (2013)'de Malezya'daki başörtülü, başörtüsüz, durum ve yerine göre başörtülü olan katılımcılarla yaptığı yarı-yapılandırılmış görüşmeleri özetlediği çalışmasında başı açık olan genç kızların başörtüsünü sosyal bir norm olarak gördüklerini, ileriki yaşlarda başörtüsü takmayı düşündüklerini ancak henüz başörtüsü gibi ciddi bir sorumluluk almak için genç olduklarını belirtmişlerdir. Başörtüsü daha çok evli kadınlar için bir norm olarak görüldüğünden başörtüsünün getireceği kısıtlamalardan henüz muafken alkollü eğlence yerlerine gitmek, erkek arkadaşlarıyla sosyalleşmek gibi etkinliklerde bulduklarını belirtmişlerdir. Yerine göre kapalı olduklarını belirten kadınlardan bazıları iş yerlerinde başörtülü olduklarında daha çok saygı gördüğünü hissettiklerini ve bu nedenle işyerinde başörtülü olmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların tamamına yakını anneye ve kendilerine dair resimlerinde göz, burun ve ağız çizmiş ancak neden o şekilde çizdikleri sorulduğunda çoğunluğu bir nedeni olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Okyay'da (2008), yaptığı çalışmada çocukların annelerini gülümseyen biçimde çizdiklerini bulmuştur. Ağız çizimlerinin genellikle gülümsüyor olması doğu toplumlarında kadınlardan beklenen teslimkâr (submissive) olma rolü ile bağlantılı olabilir.

İlginç bir diğer bulgu olarak, bazı anne çizimlerinde çocukların annelerine kulak çizmedikleri görülmüştür. Öğrencilerin bir kısmı neden belirtmezken beş katılımcı başının örtülü olmasını gerekçe göstermiştir. Dolayısıyla başın örtülü olması kulağın duymamasına yani bir nevi duyarsızlaşmaya ve yetersizliğe eşdeğer görülüyor olabilir mi sorusunu aklımıza getirmiştir. Sorumuzu doğrulayabilecek biçimde literatür, kulakların çizilmemesiyle ilgili olarak sosyal ilişkilerde sorun yaşama ve yakın çevreyle ilişkilerde yetersizlik sonucuna varmaktadır (Savaş, 2014; Okyay, 2008). Stone ve Ansbacher (Akt. Koppitz, 1968) gözlerin ve diğer iletişim organlarının çizilmemesi ile sosyal ilgi (ilgilenme, başkaları için endişelenme) eksikliği arasında bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Çizimlerin çoğunluğunda kolların açık

olması çizimdeki anne ve çocukların iletişime açık görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Nioline'e (2003) göre açık kollar ailede harmoniye, çocukla ve ebeveynler arasında uyumlu bir etkileşime işaret ederken, kapalı kollar savunmasız, iletişime kapalı (kolları göğsünde çapraz birleştirilmiş) zayıf bir şekilde yana yapışmış duran kollar ise güçsüzlüğe işaret eder. Çizimlerin çoğunda kolların açık olması, öğrenciler bir nedeni olmadığını belirtse de, katılımcıların pozitif, mutlu bireyler olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Çizimlerdeki anne ve çocuğun ayakları incelendiğinde çoğunun ayakkabısız (% 66.67), ikisi topuklu ayakkabıyla olmak üzere üçünün ayakkabılı çizildiği görülmüştür. Bu durum gelecek için de değişmemiştir. Çizimlerin hiçbirinde bacaklar, yarım bırakılmamıştır. Nioline'e (2003) göre bacakların dizden aşağısının çizilmemesi otonomi kaybı, ayakların küçük veya büyük çizilmesi ise güvenlik ihtiyacı şeklinde yorumlanabilir. Başka bir bakış açısı denersek, anne ve çocukların ayakkabısız çizilmesi Türk toplumunda evde ayakkabı giyilmemesi ile açıklanabilir. Babaları için de aynı çizimi yaptırıp onu ayakkabılı çizmeyi tercih edip etmediklerini görmek ilginç bir bulgu olabilir. Bu durumda fark, çocuk tarafından babanın eve ekmek getiren yani dışarıda çalışan kişi olarak, daha dominant bir figür olarak algılanıp algılanmadığını da ortaya koyabilir.

Katılımcı kız çocuklarının fiziksel, ahlaki veya kültürel bakımdan anneleriyle özdeşim kurma durumları ileride olmak istedikleri kadın ile anneleri arasındaki benzerlikler veya farklılıklar sorularak toplanmaya çalışılmıştır. Sonuçlar katılımcı kız çocuklarının anneleriyle fiziksel, ahlaki ve kültürel bakımlardan benzer özelliklere sahip olmayı arzuladıklarını ortaya koymuştur. Belirttikleri fiziksel özellikler (göz rengi, saç, fizik/boy, ten rengi) çocukların annelerine hayranlıklarını ifade ederken, ahlaki olarak annelerinin teslimkâr yapılarına (iyi niyetli olma, yalan söylememe, çabuk sinirlenmeme) öykünmeleri toplumda kadından beklenen rolü benimsemeye ergen kız çocuklarının şimdiden istekli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öykünülen kültürel özellikler yine iyi bir eş ve ev hanımını çağrıştırmaktadır. Katılımcıların kırsalda yaşıyor olması, annelerinin tamamının ev hanımı olması, etraflarında rol modeli olarak alabilecekleri farklı özellikte kadın karakterler olmaması bu durumda etkili olmuş olabilir.

İkinci kısımda literatür ışığında araştırmanın üç alt problemine ilişkin bulgular ele alınacaktır. Öğrencilere sunulan hikâyeler benlik algısı, çocuğun tercihlerinde annenin rolü, ve toplum baskısı ile karşılatığında annenin pozisyonu konularında sonu tamamlanmamış hikâyeler sunulmuş ve ergen kız çocuklarından bu hikâyeleri tamamlamaları istenmiştir.

İlk hikâye olan "Alacalı Ördek Yavrusu" yoluyla ergen kız çocuklarının ailelerinden farklı olmaları durumunda annenin nasıl bir tepki vereceğini düşündüklerini anlamak hedeflenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların büyük ölçüde (9/12= .75) annelerinin kendilerini olduğu gibi kabul edeceğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Üç katılımcının ifadeleri reddedici anne tutumu başlığı altında yer almıştır; bunlardan en çarpıcı olanı "dışlamıştır" şeklindedir. Literatürde kendini pozitif algılayan, sosyal yönden güçlü, olumlu ilişkiler kurabilen, başarılı ve kendine güvenen bireylerin, benlik algısının güçlü olduğu dile getirilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Mevcut çalışmada, benlik algısı üzerinde annenin rolünün incelendiği hikâyeye katılımcıların büyük ölçüde annelerinin rolünün kabul edici olabileceğini düşündükleri görülmüştür. Reddedici anne rolünün dörtte birle azınlık olması memnun edici bir bulgudur; literatür ışığında değerlendirildiğinde çocuğun olumlu bir benliğe sahip olmasında annenin kabul edici rol benimsemesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun kültüre göre değiştiği; özellikle doğu kültüründe annenin daha yumuşak bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. İlginç bir bulgu olarak, ülkemizde yapılan bir çalışmada kız ergenlerin erkek

ergenlere göre annelerinden daha çok sevgi gördükleri çıkarımında bulunulmuştur. Yine aynı araştırmada kız çocuklarının babalarına oranla annelerinden daha fazla sevgi gördükleri belirtilmiştir (Öngen, 2004). Bunlarla birlikte reddedici anne rolünün ebeveyn kabul-red teorisine göre çocuğun gelişimini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Yani bu kurama göre reddediciliğin alt seviyelerde olması çocuk için faydalı olacaktır (Önder ve Gülay, 2007).

İkinci hikâye “Kimim Ben” çocuğun meslek tercihinde annenin rolünü ortaya koymaktaydı ve katılımcılara daha iyi bir puanla Anadolu Lisesine gitmesi mümkünken Güzel Sanatlar Lisesine gitmek isteyen Sibel’e annesinin ne diyeceği ve Siberl’in ne yapacağı sorulmuştur. Katılımcıların yarısı annenin reddedeceğini belirtirken diğer yarısı annenin çocuğun tercihine saygılı olacağını belirtmişlerdir. İki katılımcı keskin bir tonda kısaca hikâyeyi “Kızlar” şeklinde tamamlamıştır. Annenin reddedici rolünün en uç noktası olarak alınabilecek bu ifade oldukça keskin bulunmuştur. İlgili katılımcıların çizimleri incelendiğinde bu bulguları destekleyen nitelikte çizimlerin olduğu görülmüştür. Özellikle K12'nin hem kendisinin hem de annesinin elini çizmediği sonucuna ulaşılmıştır. Burada pozitif ve negatif tutumlar eşit bulunurken, ilginç bir bulgu olarak çocuğun tercihinin ne olacağı sorulduğunda bir katılımcı dışında herkes (11 katılımcı) reddedici çocuk rolünü benimsemişlerdir. Bu demek oluyor ki katılımcı annelerinin olumsuz tutumuyla başedebileceklerini, kendi istedikleri okula gidebileceklerini düşünmektedir. Bu durum ailelerin baskıcı olmamalarıyla veya kızların annelerinden daha açık görüşlü olmalarıyla açıklanabilir. K2'nin annenin şimdiki ve kendisinin gelecekteki halinin yer aldığı çizimlerinde de, fiziksel özelliklerdeki benzerlikler (göz, ağız, burun, fizik/boy) ve başörtülü çizmiş olmaları bakımından benzerlikler olduğu görülmüştür.

Reddedici ifadelerden katılımcıların meslek seçiminde bulunurken aileyi de hesaba kattıkları anlaşılmaktadır. Bu durum çocuğun, meslek seçimi kararını olumlu da olumsuz da etkileyebilir. Mevcut çalışmada, olmak istenen kişi ve meslek seçimi hikâyesinde katılımcıların çoğunun, annenin çocuğun meslek seçimine saygı duyacağını düşündüklerini ortaya koymuştur. Meslek seçimine bakıldığında ise çoğu katılımcının hikâyedeki karakterin kendi tercihini yapacağını düşündükleri bulunmuştur. Literatürde, meslek seçiminde ailenin etkisine değinen çalışmaların olduğu bilinmektedir. Sarıkaya ve Khorshid (2009), bireyin meslek seçiminde ailenin de etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Başka çalışmalar incelendiğinde, bireyin başkalarının tercihinden ziyade kendi istediği ve sevdiği mesleği yapma taraftarı olduğu bu nedenle meslek seçerken istediği mesleği seçtiği görülmektedir (Erdoğan ve Kahraman, 2012; Zysberg ve Berry, 2005). Mevcut çalışmanın bulgularının bu bulgularla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Üçüncü hikâye “Çilek Kokulu Dudak Kremi,” yoluyla araştırmanın dördüncü problemine cevap aranmıştır. Sonuç olarak büyük ölçüde toplumsal normların yanında duran, çocuğunun tercihleri toplumla uyuşmadığında toplum normlarını çocuğuna dayatan anne rolü ile karşılaşmıştır. Kızlar diyen K7'nin çizimleri incelendiğinde annesinin şimdiki halinin başörtülü olduğu, kendisinin gelecekteki halinin ise başörtüsüz olduğu görülmüştür. Bu durum K7'nin anne ile iyi bir ilişkisi olmadığı ve bu yüzden annesine benzemek istemediği şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir bakış açısından değerlendirilirse; başörtüsüne çocuk tarafından yüklenen anlamın değerlerle ilişkilendirilmediği, K7 için başörtüsünün aksesuardan öte bir anlam ifade etmediği şeklinde de yorumlanabilir. Her ne kadar bu değerlendirmeler katılımcı ergen kız çocuklarının bakış açısından başka birinin yani "annesinin" nasıl davranacağını değerlendirilmesi olmakla birlikte, hikâye tamamlamanın bireyin gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtmaları için etkili bir araç olduğu bilinmektedir.

Meslek seçiminde olduğu gibi kıyafet seçiminde de çocuklar, toplum ve toplumun en küçük birimi olan aileden etkilenmektedir. Mevcut çalışmada çoğu katılımcının “Kıyafetim” hikâyesinde, toplumun norm ve değerlerini kabul ettikleri, toplumun ve ailenin onaylamadığı giyim tarzındansa uzak durmayı tercih ettikleri söylenebilir. Literatürde, Çolak (2016) toplumsal değerlerin bireyin tercihlerinde ve davranışlarında etkili olduğunu ifade etmiştir. Benzer bulgulara başka çalışmalarda da ulaşıldığı görülmektedir (Diener, 2013; Nagar, 2012).

Annenin tutumu karşısında çocuğun pozisyonu incelendiğinde büyük ölçüde kabul edici çocuk rolünü benimsedikleri görülmüştür. Cevapların “Üzülür, Giymez” şeklinde olması toplumsal değerlerin aile üzerindeki yaptırım gücünün çocuğun kanıksadığı şeklinde de yorumlanabilir. Toplumsal değerlerin aile aracılığıyla çocuğa aktarıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda çocuk bulunduğu sosyo-kültürel yapıya uygun örf ve adetleri öğrenmekte ve yaşam şeklini bunlara göre oluşturmaktadır. Ancak televizyon gibi çeşitli yollarla popüler kültür ile tanışmakta olan çocuklar yer yer örf ve adetlerinin dışına çıkabilmektedirler. Bunun sonucunda bireyler içinde buldukları toplumsal değerlerin dışında eylemlerde ve tercihlerde bulunabilmektedirler (Kaya ve Tuna, 2010).

5. SÖZEL OLMAYAN İLETİŞİMİN GÜCÜ

Katılımcıların resimleri, anneleriyle özdeşim kurup kurmadıklarını anlamada oldukça etkili bir araç olmuştur. Çizimler yoluyla karşılaştırma yaparak benzerlik ve farklılıkları görmek mümkündür. Çizim analizleri son zamanlarda oldukça kullanılan yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem olayların niteliğini ve derinlemesine sonuçları daha iyi ortaya çıkartmasıyla bilinir. Ayrıca çizme yöntemi daha az vakit alması nedeniyle ve daha fazla bilgi içermesiyle de etkili bir yöntem olarak görülmektedir (Uzunkavak, 2009). Ancak tek başına objektifliği sağlamada yeterli görülmeyen bu yöntem görüşmelerle de desteklemelidir (Eser, Çetin, Özarslan ve Işık, 2015). Literatürde hikâye tamamlama, yazı yoluyla şahısların hissettiklerini, düşündüklerini, korkularını, yaşantılarını ve talep ettiklerini dışa vurabildiği yöntemlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Sis ve Bahşi, 2016). Buna ilave olarak hikâye tamamlama tekniği, bir kısmının kişi ile paylaşıldığı bahsedilen bölümlerden yola çıkarak geri kalan kısmı bireylerin kendilerinin tamamlamasının istendiği bir yöntemdir. Ayrıca hikâye tamamlama tekniğiyle kişiler; çevresinde yaptıkları gözlemler sonucunda oluşturdukları algılarını, korkularını ve isteklerini daha kolay ifade edebilirler (Yıldırım, 2007). Hikâye tamamlama tekniğinin diğer birçok tekniğe kıyasla, düşünme, yaratıcı düşünme, duygularını açık bir biçimde ve rahatça ifade etme gibi açılardan üstün olduğu söylenebilir (Kibar, 2014). Bu tekniğin diğer nitel araştırma teknikleriyle karşılaştırıldığında diğer avantajları, merak duygusunu canlı tutması, dil gelişimi açısından oldukça yararlı sonuçlar ortaya çıkarması, bireyin sosyalleşmesine katkı sağlaması ve sorun çözme becerisini geliştirmesi olarak verilebilir (Kara, 2013).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevcut çalışmada ergen kız çocuklarının yaşının 13 ile 16 arasında değiştiği, kâğıdın kullanımının çeşitlendiği ve kâğıdın en çok üst kısmının kullanıldığı ve renk kullanımının da farklılaştığı görülmüştür. Katılımcıların saç/baş çiziminde en çok başörtüsüne ve açık çizimlere yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak tüm katılımcıların göz çizdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı tarafından burunun, ağzın, kolların ve ayakların çizildiği görülmüş, yine katılımcıların büyük bir kısmı tarafından kulağın çizilmediği ve ellerin ise altı katılımcı tarafından çizilmesine rağmen diğer altı katılımcı

tarafından çizilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ergen kız çocuklarının anneleriyle fiziksel, ahlaki ve kültürel bakımdan özdeşim kurdukları, ancak belli konularda sınırları zorlamayı göze aldıkları ortaya konulmuştur. Örneğin fiziksel olarak diğer kardeşlerinden farklı olmaları durumunda veya meslek seçimi söz konusu olduğunda, annelerinin anlayışla karşılayacağını düşünmektedirler. Diğer yandan toplum baskısı ve değer yargıları konusunda ise reddedici anne ve karşı çıkan çocuk rollerinin hâkim olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç toplumsal baskının annelerin ebeveyn olarak rolleri üzerindeki olumsuz etkisini de ortaya koymaktadır. Ergen kız çocukları toplum söz konusu olmadığında annelerinin kabul edici olan anne rolünü benimseyeceğini öngörürken, toplum baskısı ve değer yargıları söz konusu olduğunda reddedici anne rolünü ortaya koyacaklarını düşünmektedirler. Bu durum ilerleyen yıllarda sağlıklı anne kız ilişkileri kurulmasının önünde ciddi bir engel teşkil edecektir.

Gelecek çalışmalarda aile çizimiyle çocuğun diğer aile üyelerine mesafesini ve ne derece kabul edildiği veya reddedilip dışlanmış hissettiği ortaya konulabilir. Benzer şekilde hikâyelerle desteklenerek çocuğun ne hissettiğini daha iyi anlamak mümkün olabilir. Mevcut çalışmanın, alanda çalışan uzmanlara ergenlerin bakış açısından anneleri ve gelecekte olacakları kişinin anne algıları ile benzer veya farklı yönlerini göstererek, ergenleri anlamada yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Sonuçlara göre, dini değerler son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sıklıkla vurgulanırken, ergen kız çocuklarının ilerideki kendilerini başörtüsüz çizimleri görsel ve sosyal medyanın çocuklar üzerinde ailelerinden daha baskın olmasına bağlanabilir. Gelecekteki araştırmacılara öneri olarak, Malezya'da yapılan çalışmada olduğu gibi başörtüsünün gençlik yıllarından ziyade ilerleyen yıllarda tercih edilen, toplumun muhafazakâr kesiminde bireye ve ailesine topluma saygınlık sağlayan sosyal bir olgu olarak görülüp görülmediği araştırılabilir. Başörtüsü kırsalda daha yaygın olmakla birlikte, ülkemizde erişkin kadınların saçlarını kapatmak amacıyla yaygın bir biçimde kullandıkları bir örtü çeşididir. Sadece kadınların kullandığı bu kıyafetin ergen kız çocuklarının çizimlerine nasıl yansıdığı araştırılması kızların başörtüsü konusundaki algılarını anlamamıza imkân tanıyacaktır. Mevcut çalışmada başörtüsünün ergen bakış açısından değerlerle ilişkilendirilmediği daha çok toplumsal bir gereklilik olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Başörtüsünün ergen kızlara neleri çağrıştırdığı araştırılarak; dini veya sosyal bir gereklilik olarak mı yoksa tarz olmaktan öteye gitmeyen bir aksesuar olarak mı algıladıkları incelenebilir. Sonuç olarak toplumun normlarına göre hayatını şekillendirmeleri beklenen ergen kız çocukları ne ölçüde mutlular, olmak istedikleri birey ve toplumun beklentisi ne ölçüde örtüşmektedir, başka bir kültürde aynı normları korumak isterler mi, bireyin hakları nelerdir, toplumsal normların sınırları nerede başlar ve en önemlisi nerede biter sorularının sosyologlar tarafından sorgulanması kayda değerdir.

Burada asıl vurgulanması gereken geleneksel değerlerin hoşgörü, empatik tutum, bireyin kişilik haklarına saygı gibi evrensel değerlerle harmanlanarak mevcut sistemin toplumdan çok bireyin mutluluğunun kutsandığı bir yöne evrilmesidir. Öbür türlü, yüzeysel olarak uyum sağlamış görünseler de, insanların içinde yaşadıkları kültüre karşı nötr veya reddedici pozisyonlara girmeleri, yaşantıları ile inandıkları değerlerin çelişmesi ve bundan dolayı suçluluk hissetseler dahi, kendileri olmaktan kaçamadıkları bir kısır döngüde hapsolarak yaşamaları kaçınılmazdır.

7. KAYNAKÇA

- Aliyev, P. (2008). *Beş faktörlü kişilik özellikleri ve cinsiyet rollerinin üniversite alan seçimi ile ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıbaş-İşler, A. (2014). *Gerçekçilik döneminin özelliklerine göre çocuk resminin bilinçlendirme öncesi ve bilinçlendirme sonrası değerlendirilmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Arıcı, B. (2006). Resim, psikoloji ve çocuğun dünyasında resim. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 10, 15-22.
- Başol, G. (2016). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Genişletilmiş Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Başol, G. (2008). Bilimsel araştırma süreci ve yöntem. Kılıç, O. Cinoğlu, M. (Editörler). *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* 113-143. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bahçıvan-Saydam, R. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik değerlendirmedeki yeri. *Yansıtma, Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 1-2(1), 111-124.
- Baran, G. ve Aktaş, Y. (1997). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeylerdeki baba yoksunluğu olan ve olmayan çocuklarda cinsiyet rolleri kalıp yargılarının gelişimi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 21(105), 83-90.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (çev. Hasan Aydın). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bostancı, F. (2006). *Çocuk resmini konu, çizgi, şekil ve renk açısından değerlendirme*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, F. ve Bozyılan, D. (2016). Çok katmanlı algılayıcılar ile doğru meslek seçimi. *Anadolu University Journal of Sciences and Technology A- Applied Sciences and Engineering*, 17(1), 97-109.
- Burkitt, E., Barret, M., ve Davis, A. (2003). Children's colour choices for completing drawings of affectively characterised topics. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 44(3), 445-455.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carless, S. A. (1999). Career assessment: Holland's vocational interests, personality characteristics, and abilities. *Journal of Career Assessment*, 7(2), 125-144.
- Correll, S. J. (2001). Gender and the career choice process: The role of biased self-assessments. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1691-1730.
- Çankırılı, A.(2011) *Çocuk resimlerinin dili*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çolak, M. (2016). Değer temelli çalışma kültürünün örgütsel süreçlere etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1301-1308.
- Di Leo, J. H. (1983). *Interpreting children's drawing*. New York: Brunner/Mazel.
- Doğru, S. S. Y., Turcan, A. İ., Arslan, E. ve Doğru, S. (2006). Çocukların resimlerindeki aileyi tanılama durumlarının değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 223-235.
- Erdem, B. ve Kayran, M. F. (2013). Balıkesir üniversitesi turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 81-106.
- Erdinç, S. B. ve Kahraman, S. (2012). Turizm mesleğini seçme nedenlerinin incelenmesi. VI. *Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 229-237.

- Ergün, G. ve Güzel, A. (2016). Analysis of the factors affecting the choice of profession of the first and last students at nursing department in school of health. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 1271-1284.
- Eser, H., Çetin, G., Özarlan, M. ve Işık, E. (2015). Biyoloji öğretmen adaylarının mikroplara ilişkin görüşlerinin çizme-yazma tekniğine göre incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, 1(1), 17-25.
- Fişek, G. O. ve Sükan, Z. (1983). *Çocuğunuz ve siz*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Furth, G. M. (2002). *The secret world of drawings: A Jungian approach to healing through art*. Inner City Boks: Toronto.
- Gezici, M. ve Güvenç, G. (2003). Çalışan kadınların ve ev kadınlarının benlik-algısı ve benlik-kurgusu açısından karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 1-14.
- Grainger, P., & Bolan, C. (2006). Perception of nursing as a career choice of students in the baccalaureate nursing program. *Nurse Education Today*, 26(1), 38-44.
- Gudmundsdottir, S. (1991). Values in pedagogical content knowledge. *Journal of Teacher Education*, 41(3), 44-52.
- Günaydın, S. (2006). *Sanat eğitimi kapsamında Resim-İş eğitiminin Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki çocukların gelişim sürecine katkıları*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Güven, G. (2015). 4-5 yaş grubu çocukların insan resim çizimlerinin yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum değişkenlerine göre incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 10(3), 204-211.
- Hockel, S. (2013). To veil or not to veil: Voices of Malaysian Muslim Women. *Intercultural Communication Studies XXII: 2*.
- Kale, M. ve Demir, S. (2015). Birleştirilmiş ve bağımsız sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin toplumsal değer algılarının karşılaştırılması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 111-118.
- Kanıoğlu, A. (2009). *Cinsiyet farklılıklarının çocuk resmine yansımaları (10 yaş çocuk resimleri üzerine bir araştırma)*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kara, Ö. T. (2013). Dramayla oluşturulmuş öykülerin Türkçe eğitiminde kullanılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 659-699.
- Kaya, K. ve Tuna, M. (2010). Popüler kültürün ilköğretim çağındaki çocukların aile içi ilişkileri üzerindeki etkisi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 237-256.
- Kibar, K. (2014). *Minyatür uygulamalarında öykü tamamlama tekniğinin öğrenci yaratıcılığına etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Köknel, Ö. (2001). *Kimliğini arayan gençliğimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kuzgun, Y. (1983). Psikolojik danışma ve psikoloji teorileri. Yayınlanmamış Ders Notları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Kuzgun-Meyvacioğlu, Y. (1983). Benlik ve ideal benlik kavramlarının "tercih edilen meslek" kavramı ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-10.
- Larson, L. M., & Borgen, F. H. (2002). Convergence of vocational interests and personality: Examples in an adolescent gifted sample. *Journal Of Vocational Behavior*, 60, 91-112.
- Likaj, M. (2013). Arnavut gençliğinin toplumsal değer algısı üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 135-150.

- Linderman, G. M. (1997). *Art in the elementary school: Drawing, painting, and creating for the classroom*. The McGraw-Hill Companies: Blacklick.
- Macionis, J. (2001). *Sociology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Malchiodi, C. A. (1998). *Çocukların resimlerini anlamak*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Mangır, M. ve Baran, G. (1990). Çocukta rol değişimi ve cinsel kimliğin kazanılması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 76(14), 66-72.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). *Gençlik, değerler ve din, küreselleşme ahlak ve değerler*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Metin-Aslan, Ö. ve Üstün, E. (2013). Kinetik Aile Çizim Testinin stil ve hareket boyutları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(4), 599-614.
- Okyay, L. (2008). *6 yaş grubu çocukların aile resimlerinin sosyo-kültürel değişkenler ve davranış problemleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Önder, A. ve Gülay, H. (2007). Ebeveyn kabul-red teorisi ve bireyin gelişimi açısından önemi. *Dokuz Eylül Fakültesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 20-28.
- Öngen, D. (2004). Özerklik kazanma sürecinde ergen-anne ile ergen-baba ilişkileri arasındaki farklılıklar. *Eğitim Ve Bilim*, 29(131), 3-13.
- Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
- Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423.
- Savaş, İ. (2014). *Çocuk resmi ve bilinçaltı*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayıl, M. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik amaçlı kullanımı üzerinde bir deneme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(14), 1-13.
- Sis, N. ve Bahşi, N. (2016). Altıncı sınıf öğrencilerinin öykü tamamlama becerileri. *International Journal Of Language Academy*, 4(4), 1-16.
- Tuzcuoğlu, S. (1994). Meslek seçimi ve önemi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26, 265-280.
- Tütüncü, S. (2006). *İlköğretim Görsel Sanatlar (Resim-İş) Eğitimi dersi çerçevesinde çocuk resminde yaratıcılık kavramının algılanışına ilişkin bir durum çalışması*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Uzunkavak, M. (2009). Öğrencilerin iş kavramlarında pozitiflik-negatiflik ayrımı becerilerinin yazı ve çizim metoduyla ortaya çıkarılması. *International Journal Of Technologic Sciences*, 1(2), 10-20.
- Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2011). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2011). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2007). *Okul öncesi eğitimde Türkçe etkinliklerinde uygulanan öykü tamamlama tekniğinin çocukların problem çözme becerisine etkisi konusunda öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yörükoğlu A. (1998). *Gençlik çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zysberg, L., & Berry, D. (2005). Gender and students vocational choices in entering the field of nursing. *Nursing Outlook*, 53(4), 193-198.